

POSOF YÖRESİ HALK TAKVİMİ VE METEOROLOJİSİ

Şevket Kaan GÜNDOĞDU

Posof'ta kış biterken.

A. Halk Takvimi

İmkânların kısıtlı ve teknolojinin bugünkü gibi gelişmemiş olduğu dönemlerde, halkın eskiden beri özellikle tabiat olaylarından yola çıkarak edindiği tecrübe ve tahminlere dayalı zamanı aylara, haftalara ve günlere bölmesine halk takvimi diyoruz.

Lütfi Sezen, halk takvimi için; “*Hangi doğal ve kültürel ortamda olursa olsun hemen her yerleşim biriminin kendine özgü bir takvimi vardır. Halk takvimi, herhangi bir yöre insanının temelde kültürel bir miras olarak edindiği, uzun süreli törenlere dayanır.*” demektedir.¹

Kültürel bir miras olarak edinilen uzun süreli deneyimlere dayalı zaman-hayat ikilisinin bir dizgesi olan halk takvimi, yerel özellikler taşımaktadır. Halk takviminin şekillenmesindeki en önemli etken ise iklim şartlarıdır.²

Posof yöresinde ‘eski hesap’ olarak da adlandırılan halk takviminde, günler ve ay adları, gün-

müzde kullandığımız modern takvimle benzerlikler arz etse de, özellikle ay adları, mevsimine göre Posof’ta yapılan ziraat işlerine, üretilen ürün adlarına, iklim değişikliklerine bağlı olarak da adlandırılmıştır.

Posof’ta günümüzde de izlerini gördüğümüz, özellikle yaşlılar arasından kullanılan ay adları şöyledir:

- 1. Ocak/Zemheri:** Kış ayıdır. 31 gün sürer. Miladî takvime göre 14 Ocak - 13 Şubat aralığıdır.
- 2. Şubat/Gücük:** 28 gündür. Miladî takvime göre 14 Şubat - 13 Mart aralığıdır.
- 3. Mart/Mart/Döltökümü/Ağlak/Quziayi:** Posof yöresinde yılın ilk ayı olarak Mart kabul edilir. 31 gün sürer. Miladî takvime göre 14 Mart - 13 Nisan aralığıdır.
- 4. Nisan/Abril/Keroba/Cılğa/Yağaray:** Tarlaların cılğa (karasaban) ile sürülüp ekinlerin ekildiği aydır. 30 gün sürer. Miladî takvime göre 14 Nisan - 13 Mayıs aralığıdır.
- 5. Mayıs/Mayıs/Çiçekayi:** Kırılarda çiçeklerin açtığı aydır. 31 gün sürer. Miladî takvime göre 14

¹ Lütfi Sezen, *Erzurum Folkloru*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2013, s. 185-186.

² Gürbüz Erginer, *Uşak Halk Takvimi-Halk Meteorolojisi*, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1984, s. 23-24.

Mayıs - 13 Haziran aralığıdır.

6. **Haziran/Kirezayi/Çapalux:** Kirazların olgunlaştığı, toplanmaya başladığı aydır. 30 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Haziran - 13 Temmuz aralığıdır.
7. **Temmuz/Orağayi/Çürük ay:** Temel ekonomik hayatı hayvancılığa bağlı olan Posof halkı, hayvanlarının kışlık yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bu ayda, orakla çayırları biçmeye başlarlar. 31 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Temmuz - 13 Ağustos aralığıdır.
8. **Ağustos/Harmanayi/Meyramayi/Mehremayi:** Ekinlerin biçilerek harmana geldiği bu ay için Harmanayi denilse de, Meyramayi ve Mehremayi olarak da bilinmektedir. Bu ay adı, Posof halkının Hıristiyanlık çağıının bir hatırası olarak yaşamaktadır. Bu ay, Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'in derin uykuya daldığı, Hıristiyanlar arasında halen *Meryem Ana Orucu* diye adlandırılan oruçların tutulduğu aydır. Mehremayi denilmesinin sebebi de, oruçların devam ettiği bu ayda, mahrem yani yasakların olmasından kaynaklanıyor olmasıdır. 31 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Ağustos - 13 Eylül aralığıdır.
9. **Eylül/Bögrümayi/Kavusayi:** Sonbaharın habercisi olan rüzgârların estiği, Posof halkının tabiriyle *böğürdüğü* ay olarak da bilinir. 30 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Eylül - 13 Ekim aralığıdır.
10. **Ekim/Şarabayi/Degirmanayi:** Posof, Anadolu coğrafyasında İslâm inancının en son yayıldığı yerlerden biridir. XVI. yüzyılın sonlarında din değiştirmeye, Hıristiyanlık'tan İslâmiyet'e geçmeye başlayan Posof halkı, o günlerin bir hatırası olarak Ekim ayını Şarabayi olarak adlandırmaktadır. Bu ay; üzümün yetişip, şarapların kurulduğu aydır. Şarabayi dışında, bu ay için *Degirmanayi* da denilmektedir. Üretilen buğday, arpa, çavdar, mısır gibi tahılların değirmenlere götürülüp öğütüldüğü aydır. 31 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Ekim - 13 Kasım aralığıdır.
11. **Kasım/Qoçayi:** Halk arasında *qoç qatımı* olarak adlandırılan, koyunlardan ayrı tutulan koçların, koyunların arasına katılarak, çiftleştirildikleri aydır. 30 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Kasım - 13 Aralık aralığıdır.
12. **Aralık/Qaraqış:** Kara kelimesi, Türk halk teffekküründe iyi olmayan şeyler için kullanılır. Kış mevsiminin ağır şartlarının baş gösterdiği, yoğun kar yağışlarının olduğu bu ay için Posof halkı *Qaraqış* demiştir. 31 gün sürer. Miladi

takvime göre 14 Aralık - 13 Ocak aralığıdır.

Posof'ta iki mevsim vardır. Kış ve yaz. Kış, 27 Şarabayi - 23 Abril (miladî, 8 Kasım - 5 Mayıs) tarihleri arası, 179 gün süren mevsimdir. Yaz, 24 Abril - 26 Şarap (miladî, 6 Mayıs - 7 Kasım) tarihleri arasında devam eden 185 gün süren mevsimdir.

Posof'taki gün adları ise ağız farklılığından kaynaklı bazı telaffuz şekilleri dışında bir değişiklik arz etmemektedir:

<i>Pazartesi</i>	: <i>Bazarertasi</i>
<i>Salı</i>	: <i>Sali</i>
<i>Çarşamba</i>	: <i>Çerşembe/Çerşamba</i>
<i>Perşembe</i>	: <i>Perşamba³</i>
<i>Cuma</i>	: <i>Cuma</i>
<i>Cumartesi</i>	: <i>Cumaertasi</i>
<i>Pazar</i>	: <i>Bazar.</i>

Posof yöresinde halk takvimi içerisinde yer ve-receğimiz bir diğer husus da belli başlı tabiat olaylarıdır.

Karakış, zemheri ve gücük, ağır kış aylarıdır. Mart ayı, hava şartlarının her an değişebileceği belirsiz bir aydır. Mart ayı içerisinde en önemli doğal olay ise *qocaqari fırtınası* olarak tabir edilen yağmur ve kasırga getiren güçlü rüzgârlardır. Kocakari fırtınası için yörede şöyle bir rivayet vardır: Martın sıcağına aldanıp yaylaya giden bir yaşlı kadın (qocaqari), yaylada fırtınaya yakalanır. Fırtınada bütün keçileri boğulur. Bundan dolayı yörede 4-5 Mart (miladî 17-18 Mart) tarihleri arasında seyreden fırtınalı günlere *qocaqari fırtınası* denir. *Belderecuz, belderecüz* ya da *berdelecuz* olarak da adlandırılır.

Kocakari fırtınasından sonra 8-9 Mart (21-22 Mart) tarihleri arasında *leylek fırtınası* vardır. Leylek bölgeye ilk gelen göçmen kuştur. Halk arasında, bu kuş için: "*Sekiza gëlmam, doxuz qalmam.*" denir. Ayın 8'ini 9'una bağlayan, fırtınalı gecede gelirler.

Leyleklerle birlikte Posof'a gelen bir diğer göçebe kuş da şoşiya adı verilen sığırcık kuşudur. Baharın müjdecisidir. Mart ayının son beş günü ise *harç-borç fırtınası* olarak bilinen, fırtınaların devam ettiği haftadır.

5 Abril (18 Nisan)'de soğuk hava dalgası gelir. Halk arasında o gün için; "*Qorx abrilin beşindan, öküzi ayırur eşindan.*" derler.

5 Abril sonrası toprakta don açılır ve toprak kendini pamuk gibi atar. Bu durum herkesçe bilinir ve toprak atmadan tarla koşulmaz. Sonrasında *keroba* yani *culga* çıkar, *tarla koşumu*'na başlanır.

7-12 Abril (20-25 Nisan) günleri arasında da *sitte-i sevr* soğukları olur.

Nisan ayının 21'inde *gukku* denilen kuş ötmeye

³ Perşembe gününün akşamı, *Cuma axşamı* olarak adlandırılır.

başlar. Gukku kuşunun sesi duyulmaya başlandığı zaman, ağaçlara su düştüğü ve yeşermeye başladığı söylenir.

7 Mayıs (20 Mayıs) günü son fırtınadır. Mutlaka yağmur yağar, rüzgâr eser.

Haziran ayı gün dönümünün olduğu aydır. Yağmurların kesilmesiyle biçin başlar. Gün dönümü öncesi havalar yağışlı geçer. Biçin işi, gün dönümü öncesi pek tercih edilmez.

Yaz aylarında daha belirgin görülen hortuma ise bölgede 'borbola' adı verilmektedir.

B. Halk Meteoroloji

Meteoroloji; "Hava yuvarı içerisinde oluşan sıcaklık değişmelerini, rüzgâr, yağmur, dolu gibi hava olaylarını inceleyen fizik dalı; hava bilgisi."⁴ olarak tanımlanmaktadır. Halk meteorolojisi ise halkın deneme-yanılma yoluyla tarihsel olarak gelişen gözlemlerle yapmış olduğu geleneksel hava tahminleridir.

Erman Artun, halk meteorolojisi için; "Teknik ve teknolojik yetersizlik içindeki toplumlarda, yüzyıllara dayalı yerel deneyim, görgü ve tahminlerle atmosfer olaylarına ilişkin önceden bilinebilirlik oranı yüksek denebilecek bir düzeye ulaşmıştır. Bu tür toplumlar, çoğunlukla atalardan öğrendikleri hava tahmini yöntemleriyle hava tahmini yaparlar. Yaşama savaşının verildiği toplumlarda doğa acımasız ve yıkıcı olabilmektedir. Bu nedenle geleneksel yapılı toplumlarda, doğa karşısındaki yetersizliğin, zayıflığın giderilebilmesi onun insanoğlu için hazırladığı tuzakların önceden tahmin edilebilmesiyle imkân kazanmaktadır." der.⁵

Teknolojinin henüz ilerlememiş olduğu dönemlerde, meteorolojinin bir bilim dalı olarak bilinmediği yıllarda, her bölgede olduğu gibi Posof'ta da insanlar yaşadıklarından dersler çıkarmış, hayatta karşılaşabileceği günlük ya da ileriye yönelik birtakım tahminlerde bulunmuş, kolay kolay yanılmamış, isabetli sonuçlar elde etmiştir. İşte bu gözlemlerle elde edilen bilgi örnekleri şöyledir:

1. Yeni ay çıktığında eğer ay dik duruyorsa, yağmur yağmaz; yalnız ay yatık duruyorsa, yağmur yağar.
2. Kuşlar ağaç dalları veya başka düz yerlerin üzerinde yan yana konarlarsa yağmur yağar.
3. Cinav⁶ ağacının meyvesi çok olursa, kış ağır geçer.
4. Armutveren (Papola) köyü yakınlarında bulunan ve Ahıska sınırları içerisinde yer alan Cazi Gölü tarafından hava gürlerse, kısa sürede köye yağmur yağar.

5. Kuzeybatıdaki Acara'da bulutlar kararıp bu tarafa doğru hareketlenince kısa sürede Posof'ta yağmur yağar.
6. Eğer *esgil*⁷ çok olursa, kış ağır geçer.
7. Gökkuşağının çıkması havanın açacağına habercisidir.
8. Kışın kar çok yağarsa, baharda havalar çok güzel olur.
9. Sonbaharda ağaçlar yaprak dökmeye başladığında, kavak ağaçlarının tepesinde yaprak kalırsa kış hafif geçer.
10. Güzün kar *tozax*⁸ etmeye başladığı zamanlarda, eğer ağıllarda koyunlar gece geviş getirmeye başlarsa sabahtan havanın açık, güneşli olacaktır.
11. Ağaçlar yapraklarını dökmeden, kar yağar ve sonra kalkarsa bahar erken gelir; eğer kalkmaz da kar yağışı devam ederse kış ağır geçer, bahar da geç gelir.
12. Posof ilçe merkezinin yamaçlarına kurulu olduğu Kodıyan tarafından rüzgâr eserse hava iyi olur, yağmur yağmazmış; eğer **Ulgar Dağı** yani kible tarafından eserse yağmur yağar.
13. İlbaharda rüzgâr çok eserse, yazın kuraklık olur.
14. Yağmur kible tarafından gelirse bolluk, kuzey taraftan gelirse kıtlık olur.
15. Gök gürelediğinde yumruk yapılarak sırtı vurulur; sırtım *taştan qavi*⁹ denir.

C. Halk takvimi ve meteorolojisiyle ilgili atasözleri

1. Ambarda etmek¹⁰ bitti, vay qaranın halına; havada bulut oynadı, vay sarının halına.
2. Bulut geder Batum'a, sen gèt yatuma; bulut geder Muş'a, sen gèt işa.
3. Gèca ayaz, gündüz bulut oldi mi o yılın azğunidur; boydan kısa, saxaldan kösa olursa o da insanın azğunidur.
4. Gücük az, mart da yaz.
5. Havalar qaralınca ya yağmur yağar, ya qar.
6. Qaraqış qaraynan, zemheri paraynan.
7. Qorx abrilin beşindan, öküzi ayırur eşindan.
8. Mart gelür, dert gelür.
9. Mart götüna parmağım, tık tık edar oğlağım.
10. Mart qapidan baxduru, qazma kürek yaxduru.
11. Mart'ın yarısı qış, yarısı da yaz.
12. Mart'ta mèrèk, yari gèrèk; keroba oti, ayri gèrèk.
13. Yağmur yağarsa can Ğiniya, yağmur yağmasa yan Ğiniya.¹¹
14. Yaz ayransız, qış yorğansız olmaz.

⁴ Yaşar Çağbayır, Ötüken Türkçe Sözlük, Cilt 3, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 3174.

⁵ Erman Artun, *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 186.

⁶ Cinav: Üvez.

⁷ Esgil: Kuşburnu.

⁸ Tozax: Kar serpintisi.

⁹ Qavi/kavi: Sert, sağlam.

¹⁰ Etmek: Ekmek.

¹¹ Ğiniya: Posof'un Özbaşı köyü.